

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію **Щербакової Олени Олександрівни**
«Розвиток особистості академічно здібного учня основної школи»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора психологічних
наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Сучасні тенденції розвитку людства, провідною серед яких є розбудова інформаційного суспільства, обумовлюють зростання вимог до здатності людини нестандартно, оригінально мислити, знаходити нові проблеми і незвичайні шляхи їх вирішення. Тому в багатьох країнах світу інтенсивно розвиваються та впроваджуються в освітню практику нові навчальні програми, спрямовані на пізнавальний розвиток академічно здібних дітей, що відповідають концепції меритократичної освіти, яка покликана створити сприятливі умови соціально-психологічної адаптації дітей в оточуючому середовищі, реалізації їх потенціалу, його ефективного використання для розвитку усього суспільства. В той же час, негативні тенденції у стані гармонійного розвитку дітей та підлітків шкільного віку в нашій державі, які поєднуються з адаптаційними проблемами в навчанні та вихованні академічно здібних учнів, вимагають своєчасного впровадження психолого-педагогічних профілактичних заходів. Однією зі спроб вирішення даної проблеми є розроблений вітчизняними науковцями науково-педагогічний проєкт «Інтелект України», який активно запроваджується в закладах освіти. Саме у контексті виявлення специфіки впливу проєкту на розвиток особистості академічно здібного учня і виконане дисертаційне дослідження О.О. Щербакової.

Дисертаційне дослідження Щербакової О.О. корисне тим, що уточнює, розширює та доповнює дані закордонних та вітчизняних досліджень, що, на жаль, недооцінюють необхідність психологічного супроводу розвитку особистості академічно здібного учня. Цінність полягає також в тому, що дослідження дозволяє визначити позитивний вплив розвитку життєтворчих здібностей на становлення гармонійної особистості учня.

З низки сучасних досліджень навчальної діяльності школяра, що присвячені специфіці його академічних здібностей, дослідження О.О. Щербакової виділяється комплексним, системним підходом до вивчення цієї проблеми. Новизна і актуальність наукового дослідження обумовлена вирішенням в його межах низки завдань, з яких головним є визначення типології академічно здібних учнів, структури академічних здібностей, їх зв'язку метакогнітивними здатностями та ролі в успішності у навчанні учнів основної школи.

У дисертаційному дослідженні О.О. Щербакової надається детальний аналіз багатьох праць вітчизняних та закордонних фахівців з проблематики обдарованості та академічних здібностей, який є суттєвим внеском у сучасні уявлення щодо розвитку особистості школяра. У результаті вирішення наукових завдань автором були запропоновані та розроблені оригінальний психодіагностичний інструментарій, що має практичну значущість і пройшов перевірку на психометричну надійність та валідність. Особливого значення для розвитку вікової та педагогічної психології набуває подана у дослідженні методика дослідження метакогнітивної усвідомленості. Особливо цінним є використання точних сучасних статистичних методів в аналізі отриманих автором результатів.

Структура дисертації є традиційною: вона складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Дисертаційна робота написана літературною науковою мовою. Матеріал викладено логічно і послідовно. Текст дисертації характеризує чітка, логічна послідовність, узагальнення та теоретичні висновки в повній мірі обґрунтовані, поданий науковий матеріал цікаво представлений та якісно оформлений. План роботи забезпечує повноцінне розкриття теми та досягнення мети дослідження, яка полягає у виявленні психологічних особливостей розвитку особистості академічно здібних учнів основної школи. Існує незаперечний логічний зв'язок між темою, об'єктом, предметом, метою та завданнями дослідження.

За результатами дисертаційної роботи сформульовано обґрунтовані висновки, які вказують на повне досягнення мети та розв'язання всіх завдань дослідження.

Проаналізовані емпіричні результати та зроблені на цій основі теоретичні узагальнення не залишають сумнівів у важливості праці автора над новою, якісною та кількісною методологією, яка розкриває сучасні погляди на академічні здібності учня основної школи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в даній роботі, досить висока, і відповідає тому рівню, який задається в сучасних українських дисертаціях на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Надійність та достовірність результатів дослідження забезпечувалися адекватним теоретичним та методологічним обґрунтуванням основних положень, послідовним та системним використанням комплексу методів дослідження, що повністю відповідають меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження; якісним, кількісним та статистичним аналізом даних, отриманих в ході дослідження та впровадження його результатів в практику навчання.

У першому розділі дисертації авторка характеризує особистісні особливості академічно здібних учнів основної школи, розглядаючи академічні здібності як структурні компоненти академічної обдарованості особистості, аналізує їх специфіку у процесі особистісного розвитку школяра.

У другому розділі О.О. Щербакова подає концепцію розвитку особистості академічно здібного школяра, переконливо обґрунтовує сукупний вплив гармонійності особистості школяра та його академічної успішності на актуалізацію потенціалу його життєвого успіху. У розділі наводиться авторський психодіагностичний комплекс, детально описано вибірку та організацію дослідження.

Третій розділ присвячено детальному вивченню ролі академічних здібностей у розумовому розвитку особистості учня основної школи, подано

результати кластерного аналізу, який дозволив визначити типологію особистості академічно здібних успішних і неуспішних у навчанні учнів.

Четвертий розділ присвячено аналізу діяльнісних ресурсів розвитку особистості учня основної школи. Авторкою проаналізовано особливості навчальної мотивації, емоційної регуляції у ситуаціях навчальної діяльності та волевих якостей, релевантних досягненню академічної успішності школярів у зв'язку з їх академічними здібностями.

П'ятий розділ присвячено проблемі соціально-психологічних ресурсів особистості учнів основної школи, до яких авторкою віднесено специфіку стосунків особистості учня із батьками, учителями та однокласниками, а також психологічні феномени суб'єктивного сприйняття стресорів навчальної діяльності та схема-режимів. Дисертанткою проаналізовано суперечливі дані щодо зв'язку між гармонійністю особистості та академічними здібностями учнів основної школи.

У шостому розділі наведено методологію, структуру та технологію психологічного супроводу розвитку особистості академічно здібного учня, ефективність якої переконливо доведена.

Практична значущість дослідження визначається тим, що створено психодіагностичного комплексу, спрямованого на вивчення психологічних ресурсів розвитку особистості академічно здібного учня, зокрема – відповідно до теорії самодетермінації Е. Десі та Р. Райана створено методику психодіагностики академічної саморегуляції учнів основної школи, яка спрямована на вивчення внутрішньої та зовнішньої регуляції навчальної діяльності, адаптовано методику дослідження наполегливості при виконанні домашніх завдань та методику дослідження цілей навчання учнів основної школи, шкалу діагностики імпліцитних теорій інтелекту відповідно до теорії К. Двек. Крім того, авторкою розроблено опитувальник особистісної гармонійності учнів основної школи, метою якої є комплексна оцінка параметрів гармонійного особистісного розвитку підлітків.

Особливої уваги заслуговує створена та впроваджена програма психологічного супроводу розвитку особистості академічно здібного учня

основної школи, ефективність якої було переконливо доведена у дослідженні.

Матеріал дисертації добре структурований, а результати і виявлені особливості детально проаналізовані. Основні результати дослідження відображені в публікаціях автора у спеціалізованих наукових виданнях з психологічних наук, затверджені МОН України та включених до наукометричних баз, матеріалах наукових та науково-практичних конференцій, трьох публікаціях у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз Web of Science та Scopus.

Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Оцінюючи роботу цілком позитивно, доцільно висловити деякі зауваження та побажання:

1. У концептуальній моделі розвитку особистості академічно здібного учня основної школи авторкою віднесено метакогнітивну усвідомленість та імпліцитні теорії особистості. Було б доцільним, додатково проаналізувати особливості метапам'яті учнів основної школи, адже здатність до мнемічної регуляції пізнавальної активності є значущим фактором успішності у навчанні, позитивно позначаючись на засвоєнні навчального матеріалу.

2. Варто було б детальніше розглянути діяльнісні, соціально-психологічні та внутрішньо особистісні ресурси через дослідження їх в якості предикторів академічних здібностей, що вимагає застосування регресійного аналізу.

3. Під час вивчення соціально-психологічних ресурсів особистості учнів авторкою було оцінено особливості віддзеркаленого соціального оточення, враховуючи психологічну дистанцію з матір'ю та батьком. На наш погляд, рівень презентації наукових результатів дослідження був би вищим, якби було враховано психологічну дистанцію з іншими значущими дорослими, які відіграють велику роль у сімейному вихованні школярів.

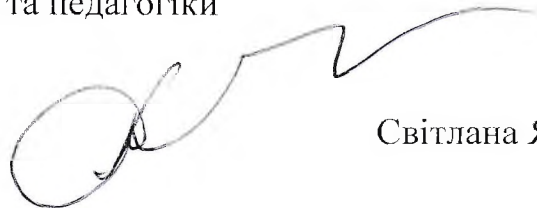
4. На нашу думку, належної конкретизації не отримало питання обґрунтування вибору учнів 7-9 класів в якості досліджуваних, що брали участь у розвивальній програмі. Доцільно більш чітко обґрунтувати таку організацію формувального експерименту згідно якої учні 5-6 класів залишилися поза увагою.

Утім зазначені зауваження не знижують позитивного враження від роботи.

Аналіз дисертаційної роботи та автореферату здобувача дає нам підставу зробити висновок про те, що робота Щербакової Олени Олександрівни «Розвиток особистості академічно здібного учня основної школи» виконана на належному теоретичному рівні; є самостійною і завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе для педагогічної та вікової психології наукове завдання; робота відповідає всім вимогам п. 9, п. 10, п. 12 та п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до докторських дисертацій, а її авторка, заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та педагогіки
Національний університет
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Світлана ЯЛАНСЬКА

Проректор з наукової та
міжнародної роботи
Національного університету
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
кандидат економічних наук, доцент

Світлана СІВІЦЬКА